

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИЧНОГО ЗМІСТУ «КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»

Вища юридична освіта є однією з тих освітніх сфер, яка за своїм змістом має певні межі. Ці межі зумовлені зокрема державними кордонами, в яких існує і функціонує національна правова система, котра, в свою чергу, визначає і змістовні потреби вищої юридичної освіти. Ці потреби забезпечуються галузевими навчальними дисциплінами, основним критерієм визначення змісту яких є практична можливість використання студентами отриманих знань на практиці. Таких навчальних дисциплін, що мають безпосередній вихід на юридичну практику, в системі освітніх компонентів вищої юридичної освіти переважна більшість: «Конституційне право України», «Цивільне право України», «Адміністративне право України», «Кримінальне право України» тощо. Водночас є декілька навчальних дисциплін, зміст яких, умовно кажучи, виходить за межі національних кордонів. Серед них зокрема й «Конституційне право зарубіжних країн».

«Конституційне право зарубіжних країн» як навчальна дисципліна в Україні, як і в більшості інших незалежних державах – колишніх республіках СРСР, з'явилася на початку 90-х років на базі таких навчальних дисциплін як «Державне право буржуазних країн» і «Державне право соціалістичних країн», котрі під впливом соціально-політичних подій кінця 80-х – поч. 90-х рр. XX століття втратили свій предмет. З самого початку «Конституційне право зарубіжних країн» об'єктивно було «допоміжною» до «Конституційного права України», тобто такою, що мала б створити певний «міждержавний» конституційно-правовий фон для розгляду тієї чи іншої теми «Конституційного права України». Виходячи з того, що основною метою «Конституційного права зарубіжних країн» на той час було розширення політико-правового кругозору майбутнього юриста за рахунок певної сукупності знань про загальні риси та особливості конституційно-правового ладу тих чи інших зарубіжних країн, то основним критерієм визначення змісту навчальної дисципліни був пізнавальний критерій.

На основі цього критерію обсяг програмного матеріалу розподілявся, як правило, на дві частини: Загальну, в якій концептуально розкривалися поняття та основні інститути конституційного права у «світовому» масштабі, і Особливу, де

викладалися основи конституційного права окремих країн. З вибором останніх, тобто переліком тих країн, конституційне право яких мало би стати предметом безпосереднього вивчення, було дуже складно, адже їх нараховувалось тільки офіційно (визнані ООН) більше 190 держав. Виходячи з суто пізнавальних позицій, ці країни обиралися більшою мірою формально, наприклад, на основі принципу рівномірного «представництва» цих країн на різних континентах (Європа, Америка, Азія, Африка тощо) або ж за рівнем соціально-політичного розвитку тощо.

На перших порах цей критерій показав свою ефективність, оскільки наявність в навчальному плані зазначеної дисципліни та ознайомлення студентів через неї з національними особливостями конституційного права в зарубіжних країнах мало велике пізнавальне значення в силу того, що багато конституційно-правових інститутів, яких ми мали б побудувати в Україні (права і свободи людини і громадянина, виборча система, парламентаризм, поділ влади, інститут президента тощо) вже існували в конституційному праві зарубіжних країн і їх вивчення давало змогу пізнати закономірності розвитку цієї галузі права, визначити соціальну цінність конституційно-правових інститутів, сприяти розвитку демократичних поглядів в нас також.

З часом, коли Україна чітко визначила свій проєвропейський західний курс розвитку (закріплення в Конституції стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, отримання безвизу, підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом), навчальна дисципліна вимагала вже інших підходів до визначення її змісту. Це проявлялося зокрема в тому, що багато норм і інститутів конституційного права європейських країн стали імплементуватись в нашу систему права, а значна кількість громадян України, які виїжджали за кордон (туристи або трудові емігранти) мали б дотриматись законодавства країни перебування, і в першу чергу, норм конституційного права про їх права, свободи та обов'язки за кордоном. Тобто під впливом умов та обставин, що змінилися в Україні після Революції гідності (2013-2014 рр.), навчальна дисципліна «Конституційне право зарубіжних країн» з суто теоретичної (пізнавальної) перетворюється на прикладну, зорієнтовану на значну кількість громадян України, для яких норми конституційного права країни перебування стають нормами матеріального права.

Суттєво розширився цей «конституційно-правовий» простір з повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року, коли за межі країни виїхали біля дев'яти мільйонів осіб. Той факт, що для тимчасових українських переселенців

конституційне законодавство країни перебування вже більше року стало обов'язковим для знання та виконання, зумовлює і суттєві зміни у змісті «Конституційного права зарубіжних країн». Це стосується насамперед її Особливої частини, де слід відійти від формально визначених «географічних» рамок зарубіжних країн та зосередитись переважно на конституційному праві тих країн, які більше усього надали тимчасовий притулок нашим громадянам. Серед них, насамперед, такі країни Європейського Союзу, як Польща (1 581 148 осіб), Німеччина (922 657 осіб), Чехія (504 352 особи), Італія (173 213 осіб), Іспанія (172 682 особи), Болгарія (155 883), Румунія (125 316 осіб), Словаччина (113 253 особи), балтійські країни – Литва (76 309 осіб), Латвія (46 976 осіб), Естонія (44 588) тощо [1]. Тобто, перелік країн, конституційне право яких є предметом розгляду в Особливій частині навчальної дисципліни, не може бути раз і назавжди визначений, він змінюється залежно від конкретних умов та обставин практики в той чи інший період часу.

Отже, підсумовуючи, доходимо висновку, що при визначенні змісту тих чи інших навчальних дисциплін використовуються два критерії: пізнавальний та практичний. Пізнавальний, як правило, використовується при визначенні змісту соціогуманітарних та загально-правових дисциплін, які спрямовані на оволодіння студентами певної сукупності знань; практичний же – для галузевих юридичних дисциплін, які націлені на формування певних умінь та навичок використання одержаних знань в професійній діяльності. Але, залежно від нових умов та обставин в країні, що призвели до появи нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання, змінюються і акценти у визначенні тематичного змісту тієї чи іншої дисципліни. Наочним прикладом є повномасштабне вторгнення російських збройних сил в Україну, яке зумовило відповідні зміни у змісті усіх без винятку навчальних дисциплінах. Найбільш «радикальними» ці зміни, як ми показали вище, відбулися в «Конституційному праві зарубіжних країн», котра з суто пізнавальної дисципліни перетворилася на прикладну. Сподіваємось, що це тимчасове явище, адже коли після Перемоги мільйони українських громадян повернуться до дому, конституційне право країни їх на той час перебування знову набуде лише пізнавального змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Данні Верховного комісара ООН з прав біженців (кінець березня – початок липня 2023 р.). URL: <https://data.unhcr.org/fr/situations/ukraine>